

Μία συγκλονιστική μαρτυρία από το ολοκαύτωμα στα Καλάβρυτα

«»Που πάτε; Τι

πάτε να δείτε βρε γυναίκες; Όλους τους άντρες τους σκότωσαν». Δεν είναι εύκολο να το πιστέψεις. Τι πάει να πει «όλους τους άνδρες». Τι θα πει «τους σκότωσαν όλους». Το tnxs.gr δημοσιεύει μία ακόμα μαρτυρία από τις σφαγές των Γερμανών στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κατοχής. Η Φρατζέσκα Νίκα εξιστορεί τις φρικτές εικόνες από το ολοκαύτωμα στα Καλάβρυτα όπως το έζησε η ίδια. Μέρος της συνέντευξης, που είναι από το αρχείο του Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα, μεταδόθηκε στην εκπομπή «η Ελλάδα του Χίτλερ».

Νίκα Φρατζέσκα (Ν.Φ.): Εγκαταστάθηκα στα Καλάβρυτα στις 29 Δεκεμβρίου του 1941, όπου και έμεινα μέχρι τον Μάη του 1944 σε ένα θείο μου, όταν και ήρθα στην Αθήνα. Η ζωή στα Καλάβρυτα το 1942... θυμάμαι ήταν ένας φρικτός χειμώνας. Εκείνο το χειμώνα τον έβγαλα με ένα ζευγάρι λινά παπούτσια, που πήγαινα και ερχόμουνα στο σχολείο. Το δημοτικό σχολείο που έχει γίνει τώρα μουσείο, το είχαν επιτάξει οι Ιταλοί και το είχαν μετατρέψει σε φυλακή. Ήταν ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης. Το σχολείο είχε μετεγκατασταθεί σε ένα διώροφο σπίτι προς την Καλαβρυτινή. Στην τάξη ήταν περίπου 35 παιδιά, ίσως και παραπάνω.

Δημοσιογράφος (Δ): Πως ήταν τότε τα Καλάβρυτα;

Ν.Φ.: Ήταν ένα μέρος που έσφυζε από κόσμο. Ο κόσμος γλένταγε. Δεν τα έζησα εγώ πριν τα Καλάβρυτα, από ότι έχω ακούσει από διηγήσεις. Γλεντούσαν τη ζωή τους. Απλοί άνθρωποι ήταν στα Καλάβρυτα που κοίταζαν τα παιδιά τους να τα πάνε σχολείο, τις γυναίκες τους να φροντίζουν, την δουλειά τους να κάνουν... Οι πιο πολλοί ήταν αγρότες, κτηνοτρόφοι, είχαν πολλά πρόβατα. Δεν ήταν φτιαγμένοι για να γίνουν ήρωες, απλοί άνθρωποι ήταν. Θυμάμαι όμως πως κάποια παιδιά 20χρονα ή 18χρονα, όταν έγινε το αντάρτικο, φύγανε και ανέβηκαν στο βουνό.

Δ: Τι έγινε την ημέρα του ολοκαυτώματος;

Ν.Φ.: Στα Καλάβρυτα έγινε μία, ας το πούμε, προπαγάνδα. Όταν άνθρωποι, όπως ο γυμνασιάρχης, ο πρόεδρος της κοινότητας κ.α. έχουν παιδιά αντάρτες, τότε ο άλλος κόσμος, ο «απλός», γιατί να φύγει; Ήταν ένα αποκοίμισμα. Όλοι οι άντρες έμειναν μέσα στα Καλάβρυτα. Μιλάω για αποκοίμισμα γιατί οι εχθροπραξίες είχαν αρχίσει από Αύγουστο, όταν κάψανε τα Σουδενά και τα γύρω χωριά. Σε όλα τα μέρη της Ελλάδας, σε όλα τα βουνά της Ελλάδας γίνονταν μάχες. Οι Γερμανοί ξεκίνησαν από το Διακοφτό το Νοέμβρη. Για τις ημερομηνίες δεν είμαι σίγουρη ότι τις θυμάμαι. Δεν είμαι ιστορικός και δεν θέλω να μπλεχτώ σε πολλά πράγματα. Ξεκίνησε ένα τάγμα Γερμανών για να κάνει κάποια ανίχνευση. Στην Κερπίνη οι Γερμανοί δέχτηκαν επίθεση. Αιχμαλωτίστηκαν και στη συνέχεια σκοτώθηκαν περίπου 75 με 80. Οι αντάρτες ήταν ψηλά στα βουνά και οι Γερμανοί περνούσαν από κάτω χωρίς να ξέρουν τον δρόμο. Έχουν ειπωθεί πολλά για αυτή την επίθεση, ακόμα και πως οι Γερμανοί δεν ήταν μάχιμοι. Αμέσως είπαν πως θα υπάρξουν αντίποινα και ο κόσμος θορυβήθηκε. «Θα έρθουν στα Καλάβρυτα; τι θα γίνει στα Καλάβρυτα;», όλοι ανησυχούσαν.

Όσοι από τους Γερμανούς αιχμαλώτους δεν σκοτώθηκαν πήγαν στα Μαζέικα. Εκεί τους «περιποιήθηκαν» και οι Μαζέοι και οι Καλαβρυτινοί. Εμείς εκείνες τις ημέρες δεν πολυβγαίναμε έξω. Αυτή ήταν και η αφορμή. Γιατί όπως μας μάθανε στο σχολείο, άλλα τα αίτια του πολέμου, και άλλες οι αφορμές. Τα αίτια ήταν άλλα και έγινε αυτό το κακό που έγινε. Ο θάνατος των αιχμαλώτων ήταν η αφορμή.

Δ: Μετά από αυτό επικράτησε ανησυχία;

Ν.Φ.: Το χωριό ήταν ανήσυχο πάντα. Δηλαδή όταν ερχόντουσαν οι Γερμανοί, από όσο θυμάμαι από τον θείο μου, φεύγανε οι Καλαβρυτινοί και πηγαίνανε στα βουνά.

Δ: Που πηγαίνατε;

Ν.Φ.: Στα βουνά. Αλλά στις 13 Δεκεμβρίου, δεν ήταν εύκολο να φύγεις και να πας στα βουνά. Μαζεύτηκαν και κάποιοι, κουβέντιασαν, και ο θείος μου γύρισε και μου

είπε πως και αποφασίσανε να μη φύγουμε. Άλλωστε πού να πάμε μέσα στον χειμώνα και πού να φύγουμε και δεν ξέραμε και τι θα βρούμε στον δρόμο. Βέβαια οι φήμες πως οι Γερμανοί έρχονται στα Καλάβρυτα ήταν έντονες. Κάθε φορά που οι αντάρτες έδιναν το σύνθημα πως οι Γερμανοί φτάνουν στα Καλάβρυτα, εμείς φεύγαμε. Όταν η πληροφορία δεν επαληθεύονταν τότε επιστρέφαμε. Αυτό γινόταν όλο το καλοκαίρι, μέχρι που έφτασε η μέρα, 9 του Δεκέμβρη, που οι Γερμανοί μπήκαν στα Καλάβρυτα. Ένα τάγμα περίπου 200 στρατιωτών. Μπήκανε από παντού, από τα Μαζείκια, από την Τρίπολη, από το Διακοφτό, από την Πάτρα, κύκλωσαν τα Καλάβρυτα.

Δ: Τι έγινε εκείνη την ημέρα;

Ν.Φ.: Οι Γερμανοί ήρθαν την Πέμπτη, εμείς τουλάχιστον κλειστήκαμε στα σπίτια μας, κάποιοι άλλοι κυκλοφορούσαν. Εμένα δεν με άφηνε ο θείος μου να βγω έξω, κι εκείνος κλείστηκε στο σπίτι, φοβόταν όλες τις μέρες. Φοβόταν πάρα πολύ. Νομίζω ότι την πρώτη μέρα βρήκανε τρεις αιχμαλώτους που είχαν σκοτώσει οι αντάρτες και τους είχαν πετάξει σε ένα πηγάδι. Κάποιος μαρτύρησε πού είναι. Και τους βγάλανε να πάνε να τους θάψουνε. Και πήγανε όλοι, οι άντρες τουλάχιστον, στην κηδεία τάχα μου, που κάνανε οι Γερμανοί. Μετά κάνανε κάποια συγκέντρωση και μίλησε ένας Γερμανός και είπε ότι εμείς δεν ήρθαμε εδώ να κάνουμε καμιά ζημιά. Ήρθαμε φιλικά, είπε και κάτι τέτοια. Κάπως καθησυχαστήκαμε. Όμως τις επόμενες ημέρες συνεχίσαμε να είμαστε κλεισμένοι μέσα στα σπίτια μας, περιμένοντας να μάθουμε πως έφυγαν. Ανοίγαμε τα παντζούρια και ρωτούσαμε ο ένας τον άλλον αν έχει μάθει πότε θα φύγουν. Εν τω μεταξύ όλες τις μέρες αυτές, οι Γερμανοί είχανε βάλει πολυβόλα στην Αγία Βαρβάρα, παντού, δηλαδή γύρω στα βουνά και χτυπούσαν κάθε τόσο, άκουγες τα πολυβόλα και δεν ήξερες τι γίνεται έξω.

Μετά άρχισαν να καίνε σπίτια ανταρτών. Κάψανε και το ξενοδοχείο τον Χελμό, γιατί εκεί κρύβονταν αντάρτες. Ενός αντάρτη το σπίτι δεν το έκαψαν γιατί είχε δίπλα σπίτια και δεν ήθελαν να προκαλέσουν κάποια ζημιά σε αυτά. Τελικά αποφάσισαν να το γκρεμίσουν. Θέλω να πω πως χτυπούσαν μόνο τα σπίτια των ανταρτών.

Κάποιοι που γνώριζαν γερμανικά, όπως η κόρη του διευθυντή των φυλακών στα Καλάβρυτα, όπου είχαν εγκατασταθεί οι Γερμανοί, ξέρανε πως θα υπάρξουν εκτελέσεις. Όπως μου είπε ο αδερφός της, ένας από τους Γερμανούς, μία ημέρα πριν, την προειδοποίησε για το ολοκαύτωμα. Της είπε να πάρει τον πατέρα της και να φύγουν γιατί αύριο βράδυ θα σκοτώσουν όλους τους άντρες. Η ίδια το είπε στον πατέρα της και αυτός με τη σειρά του ενημέρωσε τον γιατρό, τον Χάμσα. Όμως ο γιατρός δεν τον πίστεψε. Άλλωστε ήταν και νύχτα που να πάνε. Τα

πολυβόλα ήταν παντού γύρω και ακούγονταν όλη τη νύχτα. Δηλαδή δεν μπορούσε κανείς να φανταστεί ότι οι Γερμανοί θα σκοτώναν όλους τους άνδρες. Ήταν ασύλληπτο. Δηλαδή να σκοτώσουν όλους τους άνδρες, από 13 χρονών παιδιά; Δεν το βάζεις καν στο μυαλό σου. Μα γιατί, για ποιο λόγο; Άντε να πάρουν από το σωρό και να σκοτώσουν 50, 100. Όλους τους άντρες; Από 13 χρονών μέχρι 80. Μείνανε μόνο 5 με 6 γέροι;

Το επόμενο πρωί ξαφνικά άρχισαν να χτυπάν οι καμπάνες. Είπαν να μαζευτούν όλοι οι κάτοικοι στην πλατεία. Μας είπαν να πάρουμε μαζί μας ψωμί για μία ημέρα και μία κουβέρτα ο καθένας. Ξεκινήσαμε να πάμε στην πλατεία. Στο δρόμο συναντούσαμε και άλλους ανθρώπους. Είχε μία ομίχλη που δεν την είχα ξαναδεί στα Καλάβρυτα. Να ήταν 7:00, να ήταν 8:00, το πρωί δεν ξέρω, γιατί αμέσως ετοιμαστήκαμε και αρχίσαμε να βγαίνουμε.

Περπατούσαμε σαν μπουλούκια, δηλαδή έβλεπες τον παπού με τα δυο εγγόνια, έβλεπες τον πατέρα, έβλεπες την μάνα με τα μωρά, όλους στο δρόμο. Αυτό το μπουλούκι είναι κάτι που έρχεται σαν κινηματογραφική ταινία στο μυαλό. Άνθρωποι τρομαγμένοι. Ο ένας ρωτούσε τον άλλον αν έχει μάθει τι έχει συμβεί. Τα παιδιά προσπαθούσαν να πούνε κάτι πιο χαρούμενο, όμως οι γονείς δεν τους άφηναν. «Αφήστε τις κουβέντες», μας έλεγαν. Προσπαθούσαμε σαν παιδιά να μαζευτούμε σε κάποια σημεία, όμως οι μεγάλοι μας αγριοκοίταζαν. Φοβόντουσαν μη χαθούμε. Πρόσεχαν να μην χαθούν οι οικογένειες.

Όταν φτάσαμε ένας Γερμανός μας χώρισε σε άνδρες και γυναίκες. Έγινε μία διαλογή των ανδρών. Αυτό ήταν κάτι πολύ τρομερό. Δεν θέλω να το θυμάμαι καθόλου. Δεν θέλω να θυμάμαι αυτή την σκηνή, δηλαδή τη στιγμή που χωρίσανε οικογένειες. Είδα τον θείο μου να τον παίρνουν. Δεν πρόλαβε καν να φιλήσει τη θεία μου. Από το ένα χέρι κρατούσε εμένα και από το άλλο τη θεία μου. Μας άφησε και φύγαμε. Εμείς πήγαμε αριστερά και δεξιά πήγανε τους άνδρες. Η θεία μου άνοιξε την πετσέτα που είχε το ψωμί και μου έδωσε ένα κομμάτι. Από τότε δεν τους ξαναείδαμε.

Δ: Ξέρατε ότι τους πάνε για εκτέλεση; Τι γνωρίζατε εκείνη την ώρα;

Ν.Φ.: Όχι, εκείνη τη στιγμή δεν το ξέραμε. Είχαμε ένα φόβο, αλλά δεν μπορούσες να βάλεις στο μυαλό σου αυτό το πράγμα. Ήταν αδύνατο να σκεφτείς πως θα πάρουν όλο αυτό το ανδρικό πληθυσμό και θα τους σκοτώσουν. Δεν ξέραμε τι θα τους κάνουν. Εμείς βλέπαμε μόνο κάτι άγριους, βλοσυρούς ανθρώπους, που αν τους φέρω τώρα στο μυαλό μου πρέπει να ήταν παιδάκια 19 και 20 χρονών. Αν είναι δυνατόν.

Δ: Ήταν η τελευταία φορά που είδατε τους άνδρες του χωριού σας και τους συμμαθητές σας;

Ν.Φ.: Ναι. Αυτή ήταν η τελευταία φορά.

Δ: Μετά τι έγινε;

Μας έκλεισαν στο σχολείο. Επικρατούσε ένας πανζουρλισμός. Μία αίθουσα γεμάτη γυναικόπαιδα και ανάμεσά μας και δύο τρεις γέροι. Εκεί μείναμε ώρες. Αιώνες μας φάνηκαν. Δεν είχαμε και νερό μαζί μας. Θυμάμαι πως κάποια λιποθύμησε και μόνο τότε βρέθηκε λίγο νερό για να τη συνεφέρουν. Μία γυναίκα, η Μπακούλα, η Μπαρελά, καθόταν σε ένα παράθυρο και έλεγε «όχι ρε γυναίκες που θα το ρίξουμε τώρα στην λιποθυμία, πρέπει να δούμε τι θα κάνουμε». Ήταν κάποιες δυναμικές, 30αρες, παντρεμένες με παιδιά, που προσπαθούσαν να δώσουν θάρρος στις άλλες. Άλλες πάλι είχαν πάρει εικόνες μαζί τους. Γυρίζανε με αυτές και ζητούσαν από εμάς τα παιδιά να προσκυνήσουμε και να προσευχηθούμε. Εμάς θα μας ακούσει καλύτερα ο Θεός έλεγαν. Επικρατούσε πανζουρλισμός. Μετά αρχίσανε να βάζουν φωτιά στα πρώτα σπίτια των Καλαβρύτων. Θα κάψουν τα σπίτια που είναι στην άκρη, λέγαμε. Δεν μπορούσαμε να φανταστούμε πως θα έκαιγαν όλα τα Καλάβρυτα. Έτσι ξεκίνησαν από την άκρη και προχωρούσαν προς το κέντρο. Από το σχολείο είδαμε να καίνε και την Αγία Βαρβάρα. «Οι αντίχριστοι», λέγαμε, «καίνε την Αγία Βαρβάρα». Ξεκίνησαν τέτοιες συζητήσεις. Μέσα σε λίγη ώρα η φωτιά έφτασε στην τράπεζα και στα δικαστήρια, απέναντι από το σχολείο. Οι καπνοί άρχισαν να μας πνίγουν. Κάποιες έσπαγαν τζάμια. Μία γυναίκα πήδηξε από το παράθυρο και οι υπόλοιπες της πετούσαν τα παιδιά. Είχε απλώσει την ποδιά της και της πετούσαν τα παιδιά. Αυτή τα άφηνε ένα ένα κάτω στο χώμα. Άλλες προσπαθούσαν να ανοίξουν την πόρτα. Κάποιοι λένε ότι την πόρτα την άνοιξε ένας γερμανός. Κανένας γερμανός δεν την άνοιξε. Εγώ θυμάμαι ότι η πόρτα ήταν ξεκλείδωτη, όμως στον πανικό μας εμείς την σπρώχναμε προς τα έξω, ενώ αυτή άνοιγε προς τα μέσα. Έπρεπε να στριμωχτούμε πολύ για να την ανοίξουμε. Τελικά άνοιξε και τρέξαμε προς την έξοδο. Ένας γερμανός βάραγε με τον υποκόπανο για να αραιώσουμε. Νομίζω πως δεν είχαν διαταγή να μας κάψουν. Βέβαια αυτό δεν το ξέρει κανένας, ωστόσο, αν είχαν τέτοια διαταγή θα βάζανε φωτιά γύρω από το σχολείο, όπως έκαναν στα σπίτια, και θα μας καίγανε. Βγήκαμε έξω μπουλούκια, άλλοι ξυπόλυτοι και άλλοι γυμνοί. Οι φωτιές από τα διπλανά σπίτια ήταν πολύ κοντά μας. Οι περισσότερες πήγαμε κατά τον σταθμό και κατά τα αμπέλια, γιατί δεν υπήρχε και άλλος δρόμος για να πάμε. Και εκεί καθόμασταν σαν χαζές και βλέπαμε τα Καλάβρυτα που καιγόntonταν. Τους άντρες δεν τους βλέπαμε πουθενά, τίποτα. Κάποια στιγμή, λέω στην θεία μου, θα πάω προς τα πάνω, προς το σχολείο, να δω μήπως μπορέσω και πάω στο σπίτι, τάχα μου, είχαμε κρύψει κάτι

χρυσαιφικά, τρίχες.

Μου φωνάζει η θεία μου πρόσεχε, γιατί πέφτουν καθρόνια, μη περάσεις από τον δρόμο. Έξω από το σχολείο είχανε σταυρώσει τα χέρια σε μια γυναίκα, που την είχανε πατήσει, την Κρινιώ την Τσαβαλά και καθόντουσαν οι συγγενείς της και την κλαίγανε.

Δ: Πώς την είχανε πατήσει;

Όπως βγήκαμε.

Δ: Την είχαν ποδοπατήσει στον πανικό κατά την έξοδο;

Είχε πέσει κάτω. Την πατήσανε και πέθανε. Καθόντουσαν και την κλαίγανε. Ξαφνικά κάποιοι φώναξαν «νάτοι, νάτοι οι άνδρες». Ήταν σε μία πλαγιά. Η πλαγιά ήταν κατακόκκινη, αλλά βλέπαμε και κάποιους να περπατάνε. Είχαν φτάσει κάποιες γυναίκες τελικά στο σημείο. Αυτές ήταν που περπατούσαν. Όσες ήμασταν στο σημείο αφήνουμε την πεθαμένη και τρέχουμε προς την πλαγιά. Από εκεί κατέβαινε μία γυναίκα. «Που πάτε; Τι πάτε να δείτε βρε γυναίκες; Όλους τους άντρες τους σκότωσαν». Δεν είναι εύκολο να το πιστέψεις. Τι πάει να πει «όλους τους άνδρες». Τι θα πει «τους σκότωσαν όλους». Προχωρήσαμε προς το βουνό, προς το σημείο που τους σκοτώσανε, μέσα από κάτι δρομάκια που είχαν φτιαχτεί για τα γίδια και από χωράφια συρματοπλεγμένα. Μόλις ανεβήκαμε στην πλαγιά, φτάσαμε σε ένα επίπεδο σημείο, όπου αντικρίσαμε αμέσως τους νεκρούς. Ήταν κάτι που δεν μπορώ να περιγράψω. Ο καθένας έψαχνε τον δικό του άνθρωπο, μήπως και ήταν ζωντανός, μήπως είχε απλά τραυματιστεί. Ανεβαίνοντας στην πλαγιά είχαμε δει δύο τραυματίες που κατέβαιναν. Εγώ θυμάμαι ανοιγόκλεινα τα μάτια μου. Έλεγα δεν είναι δυνατόν, δεν μπορεί, κοιμάμαι, δεν είναι δυνατόν να το βλέπω αυτό. Μέσα σε λίγα λεπτά συνήλθα. Άρχισα να ψάχνω για τον θείο μου.

Με φώναξε ο Νικολαΐδης, ένας τραυματισμένος, ήταν σε μια ρεματιά. Βαστούσα την κουβέρτα, ήταν και γείτονας μου και μου είπε, Φραντζέσκα, ρίξε μου την κουβέρτα που κρατάς και εγώ του έλεγα άλλα. «Μήπως είδες πουθενά τον θείο μου;», τον ρωτούσα. Αυτός με παρακάλαγε να του ρίξω την κουβέρτα, εγώ την βάσταγα στην μασχάλη μου, δεν την έριχνα, δεν καταλάβαινα τι μου έλεγε, αλλά είδα μια γυναίκα που πήγε και τον σκέπασε, που έτρεμε από το κρύο, ήταν τραυματισμένος πολύ.

Μετά ήρθε και η θεία μου. Δεν θα ξεχάσω τα μάτια της που ήταν πάρα πολύ αγριεμένα και της το είπα. «Δεν μπορώ να σε κοιτάζω, είναι πολύ αγριεμένα τα μάτια σου», της είπα. Και με έπιασε από το χέρι και μου λέει, «έλα κοριτσάκι μου, και τα δικά σου τα μάτια είναι αγριεμένα. Πάμε να βρούμε τον θείο σου». Ψάξαμε

πάρα πολύ. Όταν τον βρήκαμε, ήταν πολύ άσχημα. Η σφαίρα είχε μπει από το στόμα, του είχε χαλάσει το κάτω χείλος, από τον λαιμό του τρέχανε αίματα. Έβαλα τα χέρια μου κάτω, για να του στρώσω. Της φώναζα της θείας μου να του βγάλουμε το παλτό, είναι καλύτερα να του σταυρώσουμε τα χέρια. Δεν ξέρω γιατί, ίσως επειδή είχα ζήσει αρκετούς θανάτους στο σπίτι είχα ακούσει που λέγανε σταυρώστε τους τα χέρια γρήγορα, να μη παγώσουνε. Έλεγα σε όλες τις γυναίκες, να τους ισιώσουμε, να προσπαθήσουμε να τους ισιώσουμε. Όλες κάτι έλεγαν, αλλά θυμάμαι εγώ έλεγα προσπαθήστε να τους σταυρώσουμε τα χέρια. Και λέγαμε, τι θα τους κάνουμε τώρα; Θα τους θάψουμε εδώ; Η μια γυναίκα κοίταγε την άλλη. Πού θα τους θάψουμε, τι θα κάνουμε; Τι θα κάνουμε από εδώ και πέρα; Όλες οι γυναίκες ήταν χαμένες.

Οι γυναίκες οι μεγάλες σε ηλικία, που ήταν 50 με 60 χρόνων και τους είχαν εκτελέσει τον πατέρα, το παιδί, τον άντρα, τον κουνιάδο, τον αδελφό, αυτές που είχαν πάρα πολλούς νεκρούς, κάποιες μεγάλες φασίλιες, τσοπαναράιους ας πούμε, που είχαν πάρα πολλά παιδιά, είχαν και πολλούς σκοτωμένους. Κοίταζες τον εαυτό σου και έλεγες κάποια στιγμή, εγώ δεν είμαι και τίποτα, έναν έχω. Έφτασα δηλαδή στο σημείο να νιώθω πως εντάξει εγώ έχω μόνο έναν νεκρό.

Δ: Οι μανάδες που έβλεπαν νεκρά τα παιδιά τους;

Θυμάμαι συγκεκριμένα την Κελαϊδίτη. Είχα συμμαθητή, έναν από τα παιδιά της. Ήταν τρία αγόρια, ο Λεωνίδας, ο Δημήτρης και δεν μπορώ να θυμηθώ τον άλλον. Η μάνα τους και η θεία τους καθόντουσαν από πάνω τους σαν χαμένες. Εμείς πηγαίναμε πάνω κάτω στην πλαγιά. Κατεβάζαμε τους νεκρούς και άλλες έσκαβαν για να τους θάψουμε. Είπα σε αυτή τη γυναίκα πως ο ένας της γιος ήταν συμμαθητής μου και πως αν θέλει μπορώ να τη βοηθήσω να τον κατεβάσει. Αυτή με κοίταζε σαν να μην καταλάβαινε τι της έλεγα. Της πήρα την κουβέρτα από τα χέρια και την έστρωσα κάτω. Της έδειξα πως μπορούμε να βάλουμε πάνω ένα παιδί και να το κατεβάσουμε κάτω. Με ακολούθησε σαν χαμένη, σαν να ήμουν και εγώ δεν ξέρω τι. Κατεβάσαμε τον ένα της γιο. Εγώ ξανανέβηκα. Μία θεία μου με είχε φωνάξει να τη βοηθήσω να κατεβάσει το ένα της παιδί, το Σωτηράκη. «Έλα παιδάκι μου να με βοηθήσεις να κατεβάσουμε το Σωτηράκη μου κάτω», μου είπε. Και κάθε φορά που κατέβαινα κάτω έβλεπα τη θεία μου να φτιάχνει κάτι. Πως φτιάχνουν δηλαδή ένα λείψανο, πως το στολίζουν, κάπως έτσι.

Δ: Συνολικά πόσοι άνδρες εκτελέστηκαν;

Τα πρώτα χρόνια είχαν πει για 1.300. Δεν είναι τόσοι. Νομίζω πως τελευταία λένε πως πρέπει να ήταν 689, κάπου τόσοι. Έχουν σταθεί όλοι στο πόσοι άνδρες σκοτώθηκαν. Εγώ απαντάω : Όλοι. Όλοι.

Δ: Εσείς και η θεία σας θάψατε τον θείο σας;

Ναι. Με ένα σκερπάνι. Δεν ξέρω που το βρήκαμε. Λογικά θα μπήκαν και θα τα πήραν από κάποια χωράφια. Σκάβαμε και με τα νύχια μας. Μπορεί να ξεκινούσες με κάποιο εργαλείο, όμως μετά στο άρπαζαν για να σκάψουν και οι άλλοι. «Έλα να βοηθήσεις», σου έλεγαν. Εμείς είχαμε έναν νεκρό. Άλλοι είχαν τρεις να θάψουν. Σκάβανε και τους έβαζαν δίπλα, δίπλα. Εγώ με τη θεία μου τσακωνόμασταν γιατί του άφησε το παλτό. Και μετά δεν μπορούσαμε να του το βγάλουμε. Τσακωνόμασταν για ένα παλτό. Τον ακουμπήσαμε κάτω. Δεν τολμούσαμε να του ρίξουμε χώμα στο πρόσωπο. Είναι πολύ φριχτό. Τον σκεπάσαμε με χώμα μέχρι το λαιμό. Στο πρόσωπο δεν του ρίχναμε με τίποτα. Η θεία μου έβγαλε ένα μαντίλι από την τσέπη της και του σκέπασε το πρόσωπο. Κόψαμε και κάτι κλαράκια τα ρίξαμε από πάνω. Έτσι γρήγορα, για να τελειώσουμε και να βοηθήσουμε κάποιους διπλανούς. Μετά επιστρέψαμε στο κέντρο. Περπατήσαμε ανάμεσα στα καμένα. Κατεβήκαμε από το νεκροταφείο, διασχίσαμε την πρώην αγορά. Είδαμε τα καμένα σπίτια, τα καμένα μαγαζιά, στην πλατεία τα τύμπανα της φιλαρμονικής σκορπισμένα και καμένα.

Δ: Είχαν κάνει πλιάτσικο πριν τα κάψουν;

Ναι. Μεγάλο πλιάτσικο. Ό,τι είχανε τα σπίτια πολύτιμο και τους άρεσε, το πήρανε. Όταν φτάσαμε στο σπίτι μας, τα στρώματα ήταν αναποδογυρισμένα δεν ξέρω τι βρήκανε και τι πήρανε, δεν μπορώ να θυμηθώ. Όταν μπήκα στο σπίτι, ήταν πάρα πολλές γυναίκες μέσα, δεν μπήκαμε πρώτες εγώ και η θεία μου, ανοιχτές ήταν οι πόρτες. Ήταν κάτω το συμβολαιογραφείο του θείου μου, ήταν στο ισόγειο και είχανε βάλει φωτιά στα συμβόλαια.

Δ: Οι Γερμανοί είχαν φύγει;

Ναι είχαν φύγει. Εκεί στα αμπέλια που περιμέναμε τους είδαμε να περνούν, καμία 70αριά, τραγουδώντας ένα γερμανικό τραγούδι. Είχαν και το φόβο μην τους επιτεθούν οι αντάρτες από τα βουνά. Από μακριά τους βλέπαμε. Πρέπει να ήταν νέοι...

Δ: Έλληνας ήταν μαζί τους;

Δεν το ξέρω, αλλά κάποιιοι είπαν πως άκουσαν και ορισμένους να μιλούν ελληνικά.

Δ: Είπατε πως τα Καλάβρυτα είχαν πολλούς αντάρτες. Ανθρώπους που συνεργάζονταν με τους Γερμανούς είχαν;

Ούτε κι αυτό μπορώ να το ξέρω. Λέγανε για κάποιους. Δεν μου αρέσει να απαντάω στο αν υπήρχαν δωσίλογοι...

Δ: Συχνά λένε πως μαζί με τους Γερμανούς πηγαίναν και Έλληνες ώστε να τους υποδεικνύουν τα σπίτια των ανταρτών...

Πρέπει να έγιναν και τέτοια. Αλλά δεν θέλω να τα συζητάω. Αυτά έχουν γραφτεί από κάποιους άλλους. Άλλοι τα είδανε, άλλοι δεν τα είδανε. Μαθαίναμε μετά ότι ο τάδε ήτανε δωσίλογος... Δεν με ενδιαφέρει τι ήτανε. Δεν μπορώ να αμαυρώσω τη μνήμη μου, χωρίς να το ξέρω από πρώτο χέρι. Ξέρω κάποια ονόματα, αλλά δεν έχει και καμιά σημασία νομίζω...

Πηγή: tvxs.gr